

Universiteit
Leiden
The Netherlands

1848 : clubkoorts en revolutie. Democratische experimenten in Parijs en Berlijn

Waling, G.H.

Citation

Waling, G. H. (2016, May 24). *1848 : clubkoorts en revolutie. Democratische experimenten in Parijs en Berlijn*. Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/39702>

Version: Not Applicable (or Unknown)

License: [Licence agreement concerning inclusion of doctoral thesis in the Institutional Repository of the University of Leiden](#)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/39702>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

Cover Page

Universiteit Leiden

The handle <http://hdl.handle.net/1887/39702> holds various files of this Leiden University dissertation.

Author: Waling, G.H.

Title: 1848 : Clubkoorts en revolutie. Democratische experimenten in Parijs en Berlijn

Issue Date: 2016-05-24

4 Omgaan met een nieuwe realiteit – clubs na de verkiezingen

De euforie voorbij

De stembus gold al sinds de Franse Revolutie als het ‘altaar’ van de democratische kerk.¹ Met de verkiezingen van april 1848 achter de rug brak een nieuwe fase aan in het Parijse revolutiejaar. Nadat alle politieke kampen en actoren maandenlang luidkeels hadden verkondigd dat zij de ‘stem van het volk’ waren (of op zijn minst vertolkten), gaven de stembiljetten met veel grotere precisie de voorkeuren weer van miljoenen Fransen. Dat wil niet zeggen dat iedereen de uitslag accepteerde. De radicalen leken gelijk te krijgen met hun scepsis tegenover het algemeen kiesrecht. De anarchist Proudhon schreef in zijn krant een bittere analyse: ‘De zekerste wijze om het Volk te laten liegen, is door het algemeen kiesrecht in te voeren.’² En de radicale clubleider Théophile Thoré zag met de verkiezingsuitslag zijn ideaal van de ‘democratische en sociale Republiek’ in duigen vallen: ‘Het algemeen kiesrecht is zonder twijfel een goede zaak. Wij zijn de eersten geweest om het te eisen. Maar we hadden, om het [algemeen kiesrecht] de serieuze en oprechte uiting van burgers te laten zijn, het geheel vrij en volledig integer moeten maken, en we hadden het de goede koers moeten wijzen die het moest aanhouden. Wat hebben we in plaats daarvan gedaan? We hebben het al gezegd, minder dan niets.’³ Er had volgens Thoré dus een veel langer proces van ‘politieke scholing’ aan de verkiezingen vooraf moeten gaan – iets waarin de clubs, we zagen het al eerder, hadden moeten voorzien.

Terwijl veel revolutionairen in februari het algemeen kiesrecht nog toejuichten als een verworvenheid, bracht de uitkomst van de aprilverkiezingen grote twijfels. De representatieve democratie stond volop ter discussie in 1848.⁴ Evenals de rol die nu nog was weggelegd voor de clubs: ‘Het was het mooie tijdperk van de clubs – *cloubs* – sommige slimmerds zeiden: *clioubs*. – Men was het oneens over de juiste uitspraak van het woord, en men trok daaruit conclusies over de politieke meningen: club was

sociaaldemocratisch; cloub was reactionair; cleub werd niet begrepen.⁵ Aldus herinnerde Maxime du Camp, schrijver en boezemvriend van Gustave Flaubert, zich de politieke cultuur van 1848.

Dat het woordje ‘club’ een specifieke ‘sociaaldemocratische’ en ‘reactionaire’ uitspraak kende, wijst enerzijds op onwennigheid met betrekking tot het fenomeen en anderzijds op een controverse over de wenselijkheid van politieke clubs en hun positie in de nieuwe republiek. In de Februarirevolutie ontstonden de clubs aanvankelijk vanuit de gedachte dat het volk één en ondeelbaar was en zichzelf met zijn nieuwe revolutie andermaal had bevrijd van de tirannie. De clubs ‘waren het volk’ of de ‘stem van het volk’, zoals we zagen. Maar naarmate het voorjaar van 1848 verstreek, veranderde de betekenis van ‘het volk’. Verwees dat begrip in de Februarirevolutie nog naar alle Fransen in hun gezamenlijkheid, in de maanden maart, april en mei ging – in de veelzeggende frase van Lord Normanby – ‘wat zij het volk noemden’ steeds meer verwijzen naar specifieke subcategorieën. De Voorlopige Regering schaarde op 16 april immers onder het volk alleen die burgers die de staat en de orde bewaakten in de Nationale Garde, niet de arbeiders die demonstreerden. Intussen groeide onder de clubs de indruk dat ‘de Reactie de kop weer opstak’ en dat de uitgangspunten van de revolutie meer en meer werden bedreigd.⁶

Tegen deze achtergrond slaagden de grote clubs er niet in hun geloofwaardigheid als vertegenwoordigers van het volk op te houden, terwijl zij tegelijkertijd grote moeite hadden om tijdens de verkiezingscampagne een vuist te maken. De populariteit van clubvergaderingen kelderde en twijfels over het doel van de clubs namen toe, wat diepe persoonlijke conflicten in de hand werkte. Veel clubs, mogelijk zelfs de helft, hielden op te bestaan in de laatste week van april. De Club des Clubs, die speelbal was geworden in het conflict tussen gematigde en radicale kampen, hief zichzelf op 28 april op.⁷

Deze worsteling met het (vertegenwoordigen van het) volk hing samen met veranderingen in het politieke klimaat in de maanden na de Februarirevolutie: de revolutionaire euforie – de drijvende kracht achter de gedachte dat het Franse volk ‘één en ondeelbaar’ achter dezelfde zaak stond – nam af, maar de betrokkenheid van burgers bij de politiek groeide juist. De ver-

kiezingen waren een katalysator.⁸ Er moesten keuzes gemaakt worden, er stond iets op het spel. De politisering van burgers werkte partijvorming in de hand. Politieke belangen van diverse groeperingen, evenals de individuele belangen van politici en clubleiders, raakten in deze maanden onvermijdelijk met elkaar in conflict.⁹

Eén gevolg van het afkalven van de eenheidsgedachte en de toenemende partijvorming was dat veel clubs zich met een eigen politieke programma richtten op hun eigen belangengroepen – specifieke beroepsgroepen, feministische vrouwen of revolutionairen uit den vreemde die in Parijs woonden.¹⁰ De luidste stem in de clubs, die ook appelleerde aan bezwaren van andere groepen, was die van de radicalen, die een vergaande utopie nastreefden: de ‘democratische en sociale republiek’. Hun strijd maakte dat de ‘stem van het volk’ steeds meer werd uitgelegd als de stem van de oppositie – zeker toen de radicale verkiezingskandidaten weinig parlamentszetels wisten te behalen.¹¹

Een ander verschijnsel was dat clubs die aanvankelijk functioneerden als open volksvergaderingen zonder specifieke politieke affiliatie zich meer en meer identificeerden met specifieke ideologische stromingen, zoals radicaalrevolutionair, socialistisch, communistisch of juist liberaal-republicanistisch. Er bestonden ook enkele conservatieve clubs, maar die richtten zich vrijwel uitsluitend op de verkiezingen en gebruikten soms republikeinse namen om hun monarchistische overtuigingen te verhullen.¹² Conservatieve politieke clubs bloeiden juist wel elders in Frankrijk op, maar in de revolutionaire hoofdstad bleven hun organisaties uiterst marginaal.¹³

Ook al waren de meeste leiders van de Parijse clubs huiverig om hun vergaderingen te besteden aan ideologische haarkloverijen, toch vond er een (wellicht onbewuste) selectie plaats waardoor debatten tussen uiteenlopende opinies plaatsmaakten voor vergaderingen tussen mensen met dezelfde opvattingen.¹⁴ Het risico bestond dat een club, in een poging zich ideologisch te positioneren, in een verwarrend discours over abstracte begrippen verzandde waarmee de aansluiting bij het grote publiek verloren ging.¹⁵

Revolutionaire droombeelden van een één en ondeelbaar Frans volk, verenigd in de clubs, maakten plaats voor een nieuwe, pluriforme politieke realiteit, waarin een club nog slechts

een deel van het volk vertegenwoordigde. Hiermee laat het politieke microklimaat van 1848 ons al een kiem zien van de transformatie van de politieke cultuur die zich in de tweede helft van de negentiende eeuw zou voltrekken, waarin het abstracte, liberale beroep op het algemeen belang plaatsmaakte 'voor een politiek waarin ruimte was voor passie en identiteit'.¹⁶

Radicalisering: gefnuikte verwachtingen

Terwijl op 23 april de stembureaus nog open waren, publiceerde *Le Représentant du Peuple*, de krant van Proudhon, alvast een analyse van wat de clubs te doen stond nu de campagnes en de heftige verkiezingstijd achter de rug waren.¹⁷ Het is één van de weinige contemporaine reflecties op een duurzame en effectieve toekomst voor de clubs, en daarom is zij het bespreken waard. De clubs waren volgens de krant aan het einde van hun 'eerste fase' gekomen – de fase van voorbereiding, van installatie, die gepaard was gegaan met een 'noodzakelijke' onregelmatigheid en inconsistentie van hun acties. In die fase hadden individuele kwesties en reglementaire zaken soms te veel tijd in beslag genomen. Na de verkiezingen werd het tijd dat de clubs zich zouden richten op een *mission suprême*: door ruimte te bieden aan 'vrije en diepe discussies' moesten zij bijdragen aan de *éducation politique* van Frankrijk.

Niet alleen, zo stelde de krant, moesten de clubs de burger voorlichten over politieke zaken, ook moesten zij zich gaan opstellen als 'zakenpartners' van de nieuwe Assemblée Nationale, om het parlement te helpen bij het uitvoeren van zijn grote taken. Dit was een bescheiden positie in de representatieve democratie, die strookte met de gematigd republikeinse visie op clubs zoals we die in de eerste maand na de Februarirevolutie zagen. Een andere rol was er niet: 'De clubs die deze missie niet begrijpen, of die niet op een bepaalde manier in staat zijn haar uit te voeren, moeten verwachten dat zij binnenkort zullen verdwijnen door gebrek aan leven en interesse.'¹⁸ Overigens betoogt de auteur dat de clubs niet alleen de parlementaire agenda moesten afwachten, maar ook zelf initiatief moesten nemen om politieke kwesties bij het parlement te agenderen. Daarbij moesten ze zo veel mogelijk onderling overleggen en alle ruzietjes en conflicten opzijzetten ten gunste van de publieke zaak. Eén club kon slechts een fractie van de publieke opinie vertegenwoordigen,

maar in hun totaliteit, in hun unanimiteit vooral, zouden clubs de *expression gouvernementale* van de publieke opinie zijn. 'De clubs vertegenwoordigen de publieke opinie van de dag en streven ernaar om die van morgen te vormen.'¹⁹ Het hing dus van de clubs af of de publieke opinie een beetje behoorlijk was 'voorgelicht'.

Waren de clubs na de verkiezingen gedoemd om te verdwijnen? Beslist niet, zo dacht de krant. 'De clubs zullen [...] het logisch vervolg zijn op deze beraadslagingen [van het parlement, gw]; elke avond zullen zij de discussie van de dag controleren en de discussie van de dag erop voorbereiden, tot het grootste profijt van de waarheid en van de publieke zaak.'²⁰ Met deze verwachtingen leek een succesvolle doorstart van de clubbeweging mogelijk, volgens een interpretatie die doet denken aan de visie van Dinocourt²¹ en aan de verwachtingen van de allereerste clubs, die we in hoofdstuk 2 geleden zagen. Alleen pakte de werkelijkheid anders uit.

Clubs tegenover de regering

De verwarring van 16 april en de teleurstelling van de verkiezingen hadden hun invloed. Toen in de eerste week van mei het nieuwe parlement aantrad en daarbij een behoudende regering in het zadel hielp, radicaliseerden de Parijse clubs. De euforie over hun ogenschijnlijk succesvolle activiteiten kon niet langer verhullen dat zich intussen in de Tweede Republiek een nieuwe realiteit had onthoofd, die de clubs in een andere rol dwong: die van oppositiemacht buiten *en* tegen het parlement.²²

Aanvankelijk, in de eerste weken na de Februarirevolutie, hadden veel clubs de Voorlopige Regering gesteund en hadden zij van die regering ook steun teruggekregen. Die bestond allereerst uit het toegekende recht op vrije vereniging en vergadering. Maar de regering geloofde ook echt in clubs. De minister van Binnenlandse Zaken, de radicale republikein Ledru-Rollin, schreef: 'Mogen er overal vergaderingen worden georganiseerd; moge eenieder, zelfs de meest bescheiden persoon, gemaand worden om zijn gedachten te vormen. God, die als enige zo lang de ellende van het volk heeft gekend, kent ook als enige de schatten van het gezond verstand en de zedelijkheid die schuilen in de massa's; doorbreek de dikke laag die hen nog verborgen houdt.'²³ Dezelfde minister zou in april geheime fondsen ter be-

schikking stellen aan de Club des Clubs om haar republicaniseringscampagne te financieren.

Over het belang van de vrijheid van vereniging en vergadering waren zelfs de gematigde republikein Alphonse de Lamartine en de radicale clubleider Blanqui het eens, hoewel de minister benadrukte dat de openbare orde niet in gevaar mocht worden gebracht.²⁴ Een overweging voor minister Lamartine kan zijn geweest, dat de clubs juist een gunstige, disciplinerende uitwerking konden hebben op de publieke opinie. Immers, samenscholingen op de openbare weg golden als de gevaarlijkste vorm van politiek samenzijn.²⁵ Een ingekaderd recht op vergadering, voor bijeenkomsten op een bepaalde afgesproken plaats in gestructureerde clubvergaderingen, kon de agitatie verplaatsen van 'de openbare weg naar de openbare ruimte'. Dit bevorderde het republikeinse ideaal: participatie van het volk, zonder gevaar voor de openbare orde.²⁶

Vanuit deze overweging was aanvankelijk ook de houding van de Parijse politiechef, Marc Caussidière, bereidwillig geweest: hij hielp de clubs met het vinden en verdelen van clublocaties en verdedigde de clubs actief als 'de uiting van de soevereine wil van het volk'.²⁷ Maar hoewel de politiechef een veteraan was uit de geheime genootschappen van voor 1848, had ook hij zijn voorbehoud. In communiqués aan zijn ondergeschikten en in openbare waarschuwingen liet hij weten dat de clubvergaderingen niet ten koste mochten gaan van de nachtrust en de productiviteit van de arbeiders. Elke vorm van ordeverstoring was uit den boze. Meer en meer ging Caussidière de clubs zien als een potentieel gevaar, waartegenover de politie grote argwaan en waakzaamheid moest betrachten.²⁸

De groeiende kloof tussen de wereld van de clubs en die van de Voorlopige Regering kreeg een gezicht in massaprotesten, zoals op 17 maart, waarin de clubs een ontzagwekkende massa op de been wisten te brengen en hun leiders werden ontvangen als woordvoerders van het Franse volk. De aanvankelijke euforie over de revolutie en over het succes van de clubs werd in april echter geconfronteerd met een nieuwe politieke realiteit. Extern verloor de clubbeweging terrein in de strijd om representatie – zowel op 16 april als in de verkiezingen van een week later –, die in het vorige hoofdstuk is beschreven. En terwijl zij in de formele politiek op een zijspoor raakte, viel zij intern ten prooi aan

verdeeldheid. Zo stevenden de clubs begin mei af op een schisma. Veel gematigde clubs schikten zich naar de ontwikkeling van de Tweede Republiek.²⁹ Eerst hadden zij hun vergaderingen en middelen in dienst gesteld van het formele democratische proces, onder andere door hun inspanningen te richten op de verkiezingen. Na de installatie van het nieuwe parlement en de formatie van een nieuwe regering, was hun urgentie weg en hun rol deels uitgespeeld. Anders was dat voor de meer radicale clubs, die vanuit hun buitenpositie een militante oppositie gingen vormen tegen de nieuwe regering en het nieuwe parlement.

Aan de radicalisering van de Parijse clubs lagen gefnuikte verwachtingen ten grondslag – van de revolutie, van de Tweede Republiek en ook van de clubs. Om dat goed te begrijpen, moeten we terug naar eind februari 1848. Toen in allerijl een Voorlopige Regering was samengesteld met gematigde republikeinen, was er voor radicalen weinig plaats. Met het trauma van de door de liberale monarchisten ‘gekaapte’ revolutie van 1830 in het achterhoofd, ijverden de radicalen voor invloed. Blanqui deed een gooi naar de macht, maar hij kwam te laat. De enige radicale minister, Ledru-Rollin, had weinig medestanders in de gematigde regering. Wel kregen de socialist Louis Blanc en de populaire arbeider Albert na aandringen twee regeringsposities toebedeeld, zij het in de ondergeschikte functie van *secrétaires* (onderministers). Een andere concessie, vooral aan de arbeidersbeweging, was het optuigen van Nationale Werkplaatsen. Dit grootschalige project moest de reusachtige werkloosheid de kop indrukken. De Voorlopige Regering trok er – ondanks de diepe economische crisis waarin Frankrijk verkeerde – veel geld voor uit. Ook werd een Arbeidscommissie opgericht in het Palais du Luxembourg, waar 730 vertegenwoordigers van tientallen arbeidersverenigingen en clubs onder leiding van Louis Blanc en Albert oplossingen gingen bespreken voor de prangende sociale kwesties.³⁰

Met al deze concessies won de Voorlopige Regering de sympathie van de radicalen en socialisten, zodat de houding van de Parijse clubbeweging over de hele linie overwegend constructief was in de twee maanden tussen de Februarirevolutie en de verkiezingen.³¹ Zowel de regering als de clubs zagen bovendien in dat er in Parijs weliswaar draagvlak bestond voor de Tweede Republiek, maar dat het platteland het republicanisme bepaald nog niet had omarmd. Gematigde en radicale republikeinen

konden dus maar beter de handen ineenslaan, zo was de consensus.³² De communist Cabet sprak tot zijn club: 'Het is in ons belang om met onze kracht steun te verlenen aan de Regering, die verklaart geen andere intentie en ander doel te hebben dan ons te verdedigen; wij moeten, als zij afdwaalt, als zij een weg inslaat die gevaren op kan leveren zowel voor haar als voor ons [...], haar waarschuwen, haar terugleiden naar de weg van de waarheid.'³³

Het meest tekenende voorbeeld van de steun van clubs aan de regering is het aanbod van een radicale club om enkele ministers te voorzien van een lijfwacht toen het gerucht ging dat een anarchist hen wilde vermoorden.³⁴

Begin mei was de constructieve houding aan beide zijden ver te zoeken – bij clubs én bij de (nieuw geïnstalleerde) regering. De teleurstellende uitslag van de verkiezingen had niet alleen de illusies van veel clubs vernietigd, maar ook verhoudingen in de hele samenleving op scherp gezet. In de textielstad Rouen was na de verkiezingen een opstand uitgebroken onder radicalen, die hardhandig werd onderdrukt door de Nationale Garde en het leger. De radicale clubs in Parijs namen deze zaak hoog op. Intussen bleken de eerdere concessies van de Voorlopige Regering vooral tijdelijke zoethoudertjes: de Arbeidscommissie, die toch al nauwelijks macht had, werd afgeschaft – en in juni zouden de Nationale Werkplaatsen hetzelfde lot ondergaan. De dramatische verkiezingsuitslag toonde dat de radicalen elke invloed ontbeerden op de politieke, bestuurlijke en militaire instituties, terwijl zij nog altijd claimden het Franse volk te vertegenwoordigen.³⁵ De Britse ambassadeur in Parijs, Lord Normanby, noteerde op 7 mei in zijn dagboek: 'Deze ontwikkeling zal de clubs waarschijnlijk furieus maken, en we mogen spoedig stennis verwachten.'³⁶ Dat zijn inschatting ook ditmaal uiterst accuraat was, bleek acht dagen later.

15 mei: een staatsgreep door clubs

In de overgebleven clubs werd begin mei herhaaldelijk gediscussieerd over het lot van de Polen in Posen, die gewelddadig werden onderdrukt door het Pruisische leger, en van de Polen in Krakau, die op 26 april een Oostenrijks bombardement te verduren hadden gekregen. De Poolse zaak kon op brede sympathie rekenen in de Tweede Republiek, zodat veel clubs het on-

derwerp aangrepen om hun tanende populariteit te verhogen. Sinds een comité van Poolse migranten rond 2 mei in diverse clubs had gepleit voor een massale demonstratie en een petitie, stond het onderwerp hoog op de agenda. Zowel radicale als gematigde clubs steunden plannen om de Poolse bevolking te hulp te komen. Een voorstel om op 4 mei een demonstratie te houden, ter gelegenheid van de eerste vergadering van het nieuwe parlement, werd om praktische redenen niet uitgevoerd. Maar het plan bleef leven.³⁷

Opvallend is dat de clubs in hun agitatie over de Poolse zaak impliciet de legitimiteit van het nieuwe parlement wel erkennen. Waar zij voor de verkiezingen hun petitie zouden hebben gericht aan de Voorlopige Regering, stuurden zij die nu naar de Assemblée Nationale, met de oproep om de Poolse kwestie op de agenda te zetten.³⁸ We zouden hierin de ambitie kunnen zien van het agenderen van politieke kwesties, waar *Le Représentant du Peuple* voor pleitte.³⁹ Verder stelden de clubs zich in de eerste twee weken na de verkiezingen afwachting op. De gewoonlijk nogal radicale *La Commune de Paris* riep aanvankelijk zelfs op tot kalmte en leek, ondanks de frustratie over de verkiezingsuitslag, het nieuwe parlement een kans te willen geven.⁴⁰

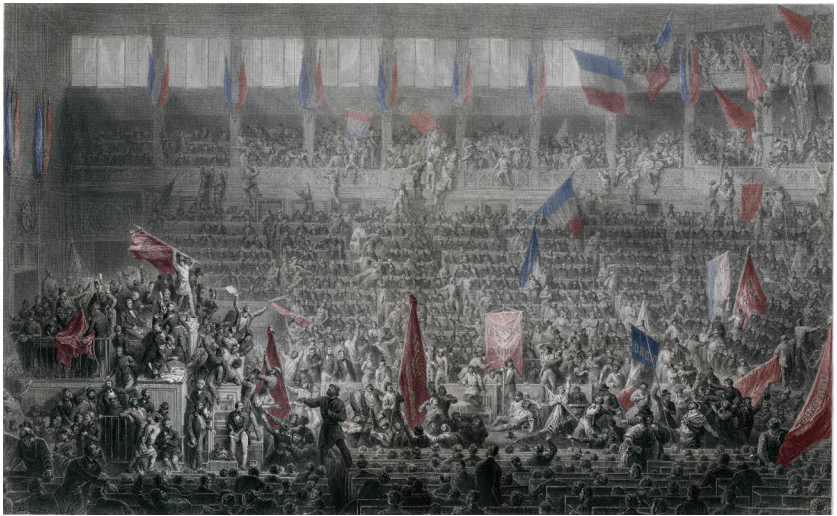
Op 10 mei brachten twee debatten in het parlement daar verandering in. In de ochtend kwam de Poolse zaak ter sprake. Het parlement besloot die kwestie vooruit te schuiven naar de vergadering van 15 mei – een procedureel besluit dat echter alom werd geïnterpreteerd als een signaal van onverschilligheid van de volksvertegenwoordigers. 's Middags werd een voorstel van Louis Blanc, ex-minister en ex-voorzitter van de Arbeidscommissie in het Palais de Luxembourg, besproken om een ministerie van Vooruitgang op te richten. Blanc, die grote populariteit genoot onder de arbeidersverenigingen en de socialistische clubs en die *wel* was verkozen in het parlement, werd weggehoond. Daarmee werd duidelijk dat de nieuwe volksvertegenwoordigers zich weinig interesseerden voor de sociale thema's. De clubs reageerden furieus.⁴¹

Eén van de meest rigoureuze reacties kwam van Sobrier, die ondanks de opheffing van de Club des Clubs op 28 april de netwerkactiviteiten in zijn revolutionaire hoofdkwartier op 16 Rue de Rivoli gewoon had voortgezet. Als hoofdredacteur van *La Commune de Paris* keerde hij zich op 13 mei in een lang hoofd-

redactioneel commentaar tegen het in zijn ogen hypocriete en reactionaire parlement – ‘een bende ongedisciplineerde schoolieren’ bovendien.⁴² In zijn betoog sprak hij van een scheiding tussen de vrienden en de vijanden van het volk en riep hij de volksvrienden op tot eendracht: ‘Als gescheiden deeltjes kunnen waterdruppels niets; maar verenigd vormen ze een oceaan, waartegen niets is opgewassen.’⁴³ De eerdere tegenslagen van de clubbeweging hadden Sobriers geloof in de kracht van organisatie blijkbaar alleen maar aangewakkerd. De volgende dag opende hij zijn krant met het venijnige motto: ‘Het kwalijkst van alle tirannen is de soort die de democratie als opstapje gebruikt. Over het algemeen zijn zij armetierige mannen die het belang van hun groteske eigenzinnigheden stellen boven de heiligste rechten.’⁴⁴

Niets bleef overeind van de eerdere kalme en afwachtende houding van *La Commune de Paris*. Naast zijn protest in de krant werkte Sobrier achter de schermen aan ideeën om de regering omver te werpen en te vervangen door een noodregering. Een onderdeel daarvan was het plan om op 13 mei een grote demonstratie te houden over de Poolse kwestie.⁴⁵ Op een voorbereidende bijeenkomst, op 12 mei bij een restaurant in Passy (net buiten de westelijke stadsmuren), meldde zich nog een hoofdrolspeler in dit slotbedrijf van de Parijse clubgeschiedenis: Aloysius Huber. Hij had zijn sporen al verdiend als clubleider en als voorzitter van de Club des Clubs. Sinds 28 april was hij vastberaden om een nieuwe federatie te bouwen op de oude fundamente van de Club des Clubs: het Comité Centralisateur, dat echter bij lange na niet meer zoveel steun wist te vergaren. Niettemin werd de autoriteit van Huber op het gebied van clubvergaderingen alom erkend, zoals bleek toen hij op 12 mei bij het restaurant arriveerde en prompt – tegen wil en dank – werd benoemd als voorzitter van de vergadering.⁴⁶

Het onderwerp was de demonstratie die de volgende dag zou plaatsvinden. Een deel van de aanwezigen overwoog openlijk om die demonstratie om te vormen tot een gewapende stormloop op het parlement – iets waar Huber fel tegen was. Hij wilde een vreedzame demonstratie, die zou beginnen op de Place de la Bastille en netjes eindigde op de Place de la Révolution (tegenwoordig Concorde) – dus tegenover het parlement, aan de overzijde van de Seine. Na een tumultueuze schreeuwpartij over

De Assemblée Nationale wordt op 15 mei bestormd door een massa demonstranten, onder aanvoering van prominente clubleiders.

Alexis de Tocqueville beleefde als lid van het parlement de bestorming op 15 mei van nabij.

dit voorstel tussen voor- en tegenstanders, trok Huber zich gedeceerd terug. Een vergadering van ‘volslagen gekken’ wenste hij niet voor te zitten. Toch was zijn inbreng doorslaggevend en werd in elk geval besloten tot uitstel van de demonstratie naar 15 mei. Op 13 mei kwamen weliswaar nog enkele duizenden demonstranten bij elkaar, maar zij dropen al vlot af na te zijn geconfronteerd met een overmacht van de Nationale Garde.⁴⁷

De ‘vreedzame’ demonstratie op maandag 15 mei was bedoemd uit de hand te lopen. De clubs namen zich voor zelf de wapens op te pakken, zodra de optocht met geweld van de (inmiddels als schietgraag bekendstaande) Nationale Garde zou worden geconfronteerd. De instructie ging rond dat men in dat

geval bij Sobrier in zijn hoofdkwartier geweren en munitie kon ophalen – die kwamen bovenop de vele wapens die de demonstranten zelf bezaten.⁴⁸ Hoe de strijd in de praktijk moest worden georganiseerd, wist nog niemand. Het vooruitzicht van een onoverzichtelijke geweldsuitbarsting verontrustte niet alleen Sobrier, maar ook Barbès en Blanqui – de bekendste clubleiders die nog altijd rivalen van elkaar waren, maar zich meer en meer in dezelfde hoek (die van buitenparlementaire oppositie) gedrongen zagen door de oplopende politieke spanningen. Evengoed gingen ze akkoord met het hachelijke plan van een vreedzame demonstratie onder strikte voorwaarden.⁴⁹

In het rookgordijn van angsten, geruchten, verdenkingen en verdachtmakingen van alle kanten is het moeilijk de precieze toedracht van '15 mei' te ontwaren.⁵⁰ Wel is ongeveer duidelijk wat er gebeurde. De optocht eindigde niet op de Place de la Révolution, maar de menigte stak de brug over naar het parlamentsgebouw. De gelegenheid daartoe was gecreëerd door communicatiefouten in de Nationale Garde, die daardoor zwaar onderbezet was bij de brug. De overgebleven gardisten werden overrompeld en moesten toezien hoe een opgewonden mensenmassa het parlement omsingelde onder het slaken van strijdlustige kreten. 'Ik had nooit kunnen denken,' schreef parlementariër Alexis de Tocqueville over het tumult dat hij door de open ramen van de parlamentszaal hoorde aanzwellen, 'dat menselijke stemmen in samenklank zo'n ontzagwekkend geluid konden voortbrengen, en toen de menigte zelf de Vergadering binnenviel, trof hun aanblik me als minder angstaanjagend dan dat eerste gebrul dat ze hadden laten horen voordat ze te zien waren. [...] Op datzelfde ogenblik vlogen net als op 24 februari met luid geraas de deuren van de galerijen open; ze werden overspoeld door een mensenzee, raakten vol en begonnen weldra over te stromen. Verdrongen door de menigte [...] klommen de eersten over de balustrades van de galerijen en probeerden een uitweg te vinden naar de zaal zelf, die maar nauwelijks drie meter onder hen lag. [...] Terwijl een deel van de mensen zich zo in de zaal liet vallen, drong een ander deel, dat voornamelijk bestond uit de leiders van de clubs, door alle deuren tegelijk naar binnen. Ze droegen allerlei emblemen van de Terreur en zwaaiden met vlaggen, waarvan enkele een rode muts aan het uiteinde van de stok hadden.'⁵¹

Armand Barbès probeert de Assemblée Nationale toe te spreken na de bestorming op 15 mei.

In de totale verwarring die heerste in de parlamentszaal, probeerden beurtelings Raspail, Blanqui en Barbès het woord te nemen – eerst over de Poolse kwestie, maar al gauw ook over de binnenlandse conflicten die de gemoederen in de clubs in de voorbije twee weken op scherp hadden gezet.⁵² Deze spontane en chaotische toestand, die in feite een poging was om een alternatieve ‘volksvergadering’ te houden, duurde volgens de sceptische Tocqueville twee uur voort. Totdat een verwarde en verfomfaaide Huber naar voren trad. Hij ‘beklom de verhoging en plantte er een vlag met een rode muts op. [...] Tweemaal riep hij: “In naam van het volk, dat is bedrogen door zijn vertegenwoordigers, verklaar ik de Nationale Vergadering voor ontbonden!”⁵³ Het parlement hield nu definitief op met vergaderen, waarop de indringers hun kansen waagden en voorstellen presenteerden voor het benoemen van een nieuwe regering. Het schouwspel werd uiteindelijk beëindigd door een inval van de Nationale Garde, die de parlementariërs ontzette en de menigte naar buiten joeg.

Op dat moment waren de belangrijkste clubleiders al verdwenen. Geprikkeld door het plotselinge succes van hun inval

in het parlement, en misschien ook in de wetenschap dat er daarna geen weg terug was, hadden zij koers gezet naar het stadhuis. Daar wilden zij de slechts één week jonge regering – de Uitvoerende Commissie – afzetten, om zelf als nieuwe Voorlopige Regering het gezag over te nemen. Met ongeveer tienduizend volgers lukte het hun – nog altijd niet of nauwelijks gewapend – de zware beveiliging te overbluffen en zich toegang te verschaffen tot het *lieu de mémoire* bij uitstek van 1848: het stadhuis van Parijs.⁵⁴

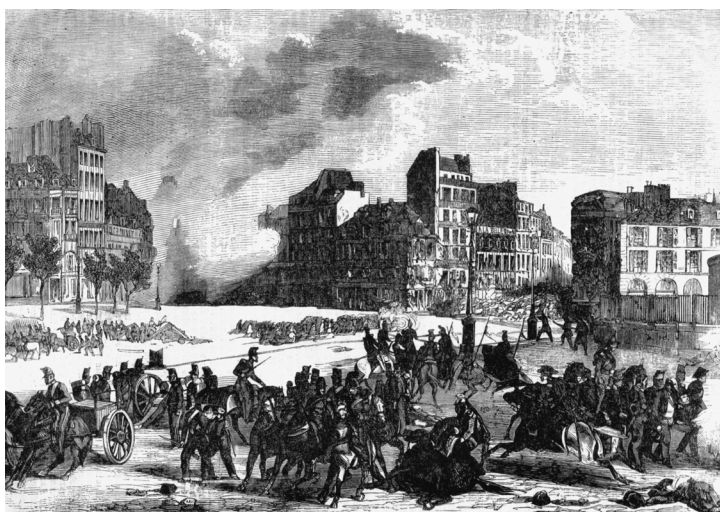
De zege was echter van korte duur. De Nationale Garde hergroepeerde zich en heroverde het stadhuis nog voor het vallen van de avond. Voor de clubleiders Blanqui en Barbès, die nu ondanks hun rivaliteit niet meer om elkaar heen konden en samen eindigden bij het stadhuis, herhaalde zich het scenario van 1839: hun coup poging mislukte en beiden verdwenen achter de tralies. Samen met hen werden Sobrier, Longepied en talloze andere prominenten uit de clubbeweging gearresteerd. Huber wist te ontkomen en vluchtte naar Londen. Nog dezelfde avond gaf de regering het bevel tot een huiszoeking in het revolutionaire hoofdkwartier van Sobrier, waarbij alle documenten van de Club des Clubs, het Comité Centralisateur en *La Commune de Paris* in beslag werden genomen.⁵⁵ De clubs van de gearresteerde (of gevluchte) leiders waren stuurloos geworden. De regering ging over tot sluiting en vervolging van elke club die gewapend vergaderingen zou houden (ook al kwam dat feitelijk nauwelijks voor) of die anderszins een bedreiging vormde voor de republiek. Deze maatregelen, gecombineerd met een stijgende afkeer van clubs in de publieke opinie, zorgde ervoor dat de clubbeweging nog verder afbrokkelde.⁵⁶

Politieke organisatie na 15 mei

Enkele tientallen clubs bleven nog actief na 15 mei, maar zij bevonden zich in een meer en meer geïsoleerde positie. Dat werd gesymboliseerd op 21 mei door het Feest van de Eendracht, dat de saamhorigheid van de nieuwe Republiek moest verstevigen en daarmee ook de positie van de regering. In de carnavaleske stoet liepen vertegenwoordigers mee van de regering, van het parlement, van de Franse departementen, van de Nationale Garde, van de godsdiensten, van de scholen, van het leger, van de arbeiders – maar niet van de clubs.⁵⁷ Dit terwijl zij tijdens verge-

Foto van een barricade in de Rue Saint-Maur, Parijs (25 juni 1848).

Van 22 tot 26 juni woedt een bloedige guerrilla tussen het leger en opstandelingen in de arbeidersbuurten van Parijs.

Met de verkiezing van Lodewijk Napoleon Bonaparte tot president, op 10 en 11 december 1848, wordt het revolutiejaar afgesloten en het lot van de clubs beslecht.

lijkbare festiviteiten in de maanden ervoor als vanzelfsprekend vertegenwoordigd waren geweest.⁵⁸

Toen de regering in juni besloot ook de Nationale Werkplaatsen – een peperduur werkverschaffingsproject dat behoorde tot de verworvenheden van de Februarirevolutie⁵⁹ – af te schaffen, sloeg onder de radicale arbeidersbeweging de vlam in de pan. Waar de ervaring van 15 mei de nieuwe regering overmoedig had gemaakt, had ze de oppositiekrachten juist extra gefrustreerd. Ook zonder de grote namen uit de clubbeweging, die immers gevangen zaten of waren gevlucht, lukte het grote aantallen inwoners uit de arme volksbuurten van Parijs te mobiliseren. Velen waren ongeschoolde, politiek onervaren en ongeorganiseerde arbeiders die niet primair vochten voor hun politieke rechten, maar voor de sociale hervormingen die hun waren beloofd in de Februarirevolutie.⁶⁰ In een heuse stadsguerrilla met

Nadat hij de Juniopstand heeft neergeslagen, verkrijgt generaal Eugène Cavaignac dictatoriale macht, die voortduurt tot de presidentsverkiezingen van december 1848.

het leger tussen 22 en 26 juni vonden naar schatting 4000 opstandelingen de dood. Bij deze bloedige opstand waren vooral lokale clubs in de volksbuurten betrokken, maar vermoedelijk ook enkele 'restanten' van grote clubs zoals de Club Barbès. De grote meerderheid van de clubs was echter al opgeheven – was het niet vanwege de afwezigheid van hun leiders, dan wel door tanende belangstelling van hun achterban, die op zoek ging naar andere uitlaatkleppen voor politiek, sociaal en militair engagement. Na 26 juni raakten de laatste clubs, voor zover zij niet per

direct werden gesloten, stuurloos omdat ook hun leiders waren gesneuveld, gevlucht of gearresteerd. Op 28 juli stemde het parlement in met een decreet dat de politieke clubs officieel aan banden legde.⁶¹

De Juniopstand zette de regering ertoe om de noodtoestand uit te roepen. In de handen van generaal Cavaignac transformeerde de noodtoestand in een tijdelijke dictatuur die duurde tot aan de presidentsverkiezingen van december. In aanloop naar die verkiezingen werden nog wel politieke verenigingen opgericht als campagnebureaus voor de kandidaten, waarbij de Association Démocratique des Amis de la Constitution de 'campagneclub' was van generaal Cavaignac en het Comité Central Électoral die van Lodewijk Napoleon Bonaparte.⁶² Nadat de laatste met ruime meerderheid was verkozen tot president, zette hij de repressie van drukpers en politieke vereniging voort. Vanaf oktober 1848 hadden de Parijse revolutionairen nog wel geprobeerd zich te hergroeperen in de Solidarité Républicaine, die campagne voerde voor de radicale oud-minister Ledru-Rollin. Zij verlegden de aandacht van Parijs naar het Franse platteland. In januari 1849 was hun landelijke netwerk uitgegroeid tot 350 verenigingen, maar de nieuwe regering ontbond de organisatie al spoedig.⁶³

Onder dit repressieve gesternte kregen de politieke verenigingen opnieuw een imago van 'samenzweringen', zoals de geheime genootschappen van voor 1848. Ongeveer 700 verenigingen bestonden er nog in Frankrijk in de nadagen van de Tweede Republiek, waarbij ongeveer 100.000 mensen aangesloten moeten zijn geweest. De radicale verenigingen vormden nog wel de kern van het verzet tegen de *coup d'état* van Lodewijk Napoleon in december 1851, maar hun organisaties hadden weinig meer te maken met de illustere clubs van 1848, met hun wisselende gedaanten als open volksvergaderingen, volksparlementen en campagnebureaus – en met de hooggespannen verwachtingen van de duizenden pioniers die met deze democratische experimenten nieuwe horizonten hadden verkend.⁶⁴